

1. L'ESTUDI DE L'ALTERNANÇA DE CODIS¹

L'anàlisi de l'alternança de codis, o, com la defineix Gumperz, la «juxtaposició dins del mateix intercanvi lingüístic de fragments que pertanyen a diferents sistemes gramaticals» (1982: 59), ha experimentat canvis importants al llarg del segle XX, tant pel que fa al paper que se li ha atorgat com a objecte d'estudi, com per les perspectives des de les quals s'ha abordat o per les interpretacions que s'hi han fet. L'any 1953 Weinreich qualificava les alternances d'aspectes marginals en l'estudi del contacte de llengües, necessàriament supeditades a un canvi contextual i impossibles dins d'una mateixa oració. Contra tots els pronòstics de Weinreich, l'alternança de codis és un dels fenòmens de contacte de llengües que ha generat més interès entre els investigadors dels anys 60 ençà, i se n'ha ressaltat el fet que se'n produeixen moltes a l'interior de l'oració i que no sempre s'expliquen pel context més immediat.

1. Aquest estudi s'inscriu en el projecte «Contacte i reproducció lingüístics: famílies, escoles i ecosistemes socioculturals», del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona (CUSC-UB), que ha gaudit del suport dels projectes PS95-0090 i PB97-1175 del Ministeri d'Educació i Cultura, i de l'ajuda del Servei d'Ensenyament del Català del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Agraïxo els comentaris i suggeriments que E. Boix i X. Vila han fet a una primera versió d'aquest article.

Després de Weinreich, i des d'una perspectiva social, els primers investigadors que analitzen el comportament lingüístic en comunitats plurilectals consideren que les pràctiques lingüístiques de cada parlant poden predir-se d'acord amb les normes d'ús lingüístic que regeixen el comportament col·lectiu en cada context. En aquest marc, en què s'inscriuen els models de diglòssia de Ferguson (1959) i d'àmbit d'ús de Fishman (1965), l'especialització de funcions de cada varietat lingüística s'hi descriu com a natural i acceptada per tots els membres de la comunitat, sense tenir en compte que sovint és provocada i/o mantinguda mitjançant el poder i la força, i que el consens pot ser feble o inexistent entre els parlants. A més, no es dona opció a l'ús alternat de dues varietats en un mateix context, al canvi de pautes d'ús al llarg del temps, ni a la substitució lingüística.

Amb l'entrada de la sociolingüística interaccional a l'estudi dels fenòmens de contacte de llengües, el pes que fins ara s'havia atorgat als factors externs al parlant es trasllada a la capacitat de decisió individual. Des d'aquesta òptica, el comportament lingüístic no és el resultat d'una estructura exterior abstracta, sinó que respon a la capacitat dels individus de fer ús dels recursos socials i lingüístics de què disposen per reproduir, crear i transformar les estructures i les relacions socials.

Blom i Gumperz (1972) són els primers a identificar alternances no previstes pel context immediat: amb el terme *alternança de codi situacional* descriuen alternances que permeten redefinir el tipus de relació entre els parlants (per exemple, assenyalen que s'ha passat de parlar de qüestions formals a temes quotidians), i qualifiquen de metafòriques les que transmeten significat social i s'usen per aconseguir efectes comunicatius especials (accentuar la solidaritat entre parlants, emfasitzar l'estatus d'un dels interlocutors, etc.). Anys més tard, Gumperz (1982) proposa analitzar les alternances com a apunts de contextualització, és a dir, com a elements que permeten als parlants d'assenyalar i als oients d'interpretar el missatge, i mitjançant els quals els individus construeixen el marc (context) en què es desenvolupa l'activitat. També elabora una llista de sis funcions que pot exercir l'alternança: (a) citació de paraules d'altri; (b) especificació del destinatari; (c) interjecció; (d) reiteració; (e) qualificació del missatge, i (f) personalització vs. objectivació.

Una de les crítiques a la classificació de Gumperz i a d'altres que proposen diversos investigadors arriba de la mà d'Auer (1991). Segons Auer, cada alternança és una eina de construcció del discurs, que només es pot comprendre dins del context en què s'ha produït i, per tant, no s'ha d'analitzar d'acord amb una llista de funcions prèviament fixades sinó com a apunts de contextualització. Malgrat el pas endavant que van significar l'entrada dels plantejaments interaccionals a l'estudi de l'alternança, poques vegades es va tenir en compte que els efectes comunicatius que persegueixen les alternances conversacionals sovint tenen l'origen en les normes i l'estructura socials més àmplies.

En els models teòrics que han pretès superar aquestes limitacions, l'ús lingüístic es planteja com el producte tant de les restriccions que imposen les estructu-

res macrosocials com de la llibertat d'actuació de cada individu: segons el model del mercat lingüístic de Bourdieu (1982), l'ús de la llengua s'explica pels recursos amb què l'individu entra en la competició social i per la posició que hi vol aconseguir; en el model del marcatge de Myers-Scotton (1993), el comportament lingüístic depèn de fins a quin punt el parlant vol mantenir o modificar el conjunt de drets i obligacions no marcats entre els participants en la interacció; amb la noció de xarxes socials, són les relacions socials de l'individu el que configura els usos lingüístics (Li Wei 1994), i, en la comunitat de pràctiques, allò que explica els usos lingüístics és la (forma de) participació en comunitat de pràctiques concretes: hi té un paper l'individu —pot decidir, modificar o mantenir (la manera de) participar-hi—, però qualsevol intent de diferenciar-se'n i els recursos compartits només tenen sentit en l'entitat supraindividual de la comunitat de pràctiques (Meyerhoff 2002).

Des d'un punt de vista estructural, l'estudi de l'alternança s'han centrat, entre d'altres, en dos aspectes que son d'especial interès per a aquesta investigació. D'una banda, en les dues possibilitats de lectura de l'alternança, això és, seqüencial (com a fenomen de juxtaposició de codis) i insercional (com a introducció de fragments en un codi en el marc d'un altre codi). D'altra banda, en els criteris que permeten diferenciar els manlleus de les alternances monolèxiques: els investigadors amb una concepció lineal de la llengua postulen que el manlleu adopta la morfosintaxi de la llengua receptora, mentre l'alternança, que implica l'activació d'un codi nou, manté la de la llengua donant (Poplack, Sankoff i Miller 1988); en canvi, els que adopten una visió insercional, sostenen que la frontera entre aquests dos fenòmens és el grau de penetració (estabilitat i/o difusió) en la llengua receptora (Myers-Scotton 2002).

1.1. La tria i l'alternança de codis a Catalunya

A Catalunya, al llarg del segle XX i com a conseqüència de les successives etapes de dictadura i repressió lingüística, es va anar instaurant la norma de convergència al castellà, segons la qual els catalanoparlant se serveixen del català en les interaccions intragrups i s'adrecen als castellanoparlants en castellà, mentre que els castellanoparlants poden usar el castellà independentment de la llengua de l'interlocutor. Al costat d'aquesta norma, hi havia altres tries possibles, com ara l'ús del català en les interaccions intergrupals, que, amb l'arribada de la democràcia, es van fer més freqüents i evidents.

Una de les primeres recerques sobre tries lingüístiques a Catalunya és la de Calsamiglia i Tusón (1980) a joves del barri de Sant Andreu de Barcelona el 1978. En la recerca, les autores observen que les pautes tradicionals d'ús persisteixen, tot i que ja s'entreveu un inici de trencament de la norma per part dels catalanoparlants que se senten amb el «dret a expressar-se i ser entesos» en català (1980:

75). En relació amb les funcions de l'alternança, detecten comportaments diferenciats segons la llengua familiar dels parlants. Els catalanoparlants, tots bilingües actius, alternen al castellà majoritàriament per adreçar-se a un interlocutor castellanoparlant, però també per citar paraules d'altri o per aconseguir expressivitat (l'ús del castellà té un valor simbòlic ja que s'associa a esferes d'activitat com l'escola o el govern, on és la llengua hegemònica). En canvi, els castellanoparlants, la majoria bilingües passius, mai no alternen al català en funció del receptor, però sí fan alternances per fer referència a aspectes de la cultura catalana.

La recerca conduïda per Woolard (1992) sobre comportament i identitat entre 1979 i 1980 a l'àrea metropolitana de Barcelona (AMB) confirma algunes de les observacions anteriors. En les interaccions intragrups, l'ús d'alternances hi és un fenomen poc freqüent (segurament perquè es pot interpretar en termes d'identitat ètnica),² i es dona més entre catalanoparlants que entre castellanoparlants. Els catalanoparlants canvien de codi per citar castellanoparlants, per reproduir dites populars en castellà, i per aconseguir un efecte humorístic mitjançant la imitació de dialectes concrets del castellà, però no per indicar un canvi de tema ni per evocar connotacions d'autoritat, formalitat o distància (a diferència del que observaven Calsamiglia i Tusón). En les interaccions intergrupals la tria lingüística depèn de la identitat de l'interlocutor: se segueixen les pautes d'adaptació al castellà amb qualsevol destinatari desconegut o reconegut com a castellanoparlant. Els intercanvis bilingües, en què cada interlocutor fa servir la seva llengua familiar o d'ús habitual, gaudeixen de força acceptació en les opinions populars, tot i que rarament es duen a la pràctica.

Ja a l'inici de la dècada dels 80 (1983-85), amb l'extensió del català a l'ensenyament, Tusón (1991) detecta un canvi en la funció principal de l'alternança. Ara ja no només assenyalava un canvi de destinatari, sinó que també l'usen els castellanoparlants per situar el marc interaccional en un context formal, de manera que empren el català en les activitats acadèmiques i reserven el castellà per indicar solidaritat i informalitat.

L'estudi de Boix (1993) sobre els usos lingüístics de joves de l'AMB que participaven en cursos de formació de monitors d'esplai (1987-88) reafirma les tendències de comportament ja detectades en les comunicacions intragrups, això és, un ús majoritari de la llengua familiar comuna i una major freqüència d'alternances en la parla dels catalanoparlants. En les situacions intergrupals, observa un marge més ampli de llibertat d'actuació: la norma de convergència al castellà conviu amb una altra que afavoreix l'ús del català en contextos que li són favorables (per exemple, el marc del curs de monitors d'esplai, activitat percebuda com a institucionalitzada i associada al català). En qualsevol cas, en les interaccions interètniques, «triar la llengua aliena al grup propi no vol dir trair-lo» (1993: 205).

A la pràctica, el marge de llibertat d'actuació assenyalat a Boix es tradueix en un relaxament de la norma d'adaptació al parlant castellanoparlant i en un major

ús del català com a llengua base de les interaccions, però no necessàriament en un augment de les converses bilingües, tendència que també detecten Pujolar (1993) i Nussbaum (1992). Anys més tard, un estudi sobre identitats de gènere a joves de barris treballadors de Barcelona entre 1992 i 1993 va permetre a Pujolar (1997) extreure algunes conclusions sobre les associacions de cada una de les llengües que emergeixen en el discurs d'aquest col·lectiu: el codi propi s'associa al castellà, i el codi aliè al català; en castellà augmenta l'entusiasme i la implicació del qui parla, les veus catalanes tendeixen a tornar-se eixutes, planes i objectives. La majoria d'alternances lingüístiques que produeixen tenen finalitats estilístiques: en català es representen les figures autoritàries de l'escola, les idees relacionades amb el nacionalisme català o les actituds no masculines; en canvi, el castellà és la llengua de la policia i de les opinions anticatalanistes.

Les investigacions sobre l'impacte, en infants i preadolescents, de l'adopció del català com a llengua vehicular de l'escola prenen relleu sobretot a la dècada dels 90. En la recerca de Vila i Moreno (1996) sobre els usos lingüístics de l'alumnat de 5è i 8è d'EGB d'una escola de Santa Coloma de Gramenet el 1991-92, s'observa que els usos lingüístics de l'alumnat tenen poca relació amb l'àmbit d'ús, però estan força condicionats per la llengua familiar del parlant i del destinatari, i per l'estatus de l'interlocutor (mestres o companys). Entre l'alumnat preval la norma de convergència al castellà, que l'autor anomena de subordinació del català; amb els mestres, els infants s'hi relacionen majoritàriament en català, comportament que ha conduït l'autor a parlar de la versió escolar de la norma de subordinació del català. En el discurs, els infants produeixen alternances que transgredeixen la tria no marcada en funció de l'interlocutor: algunes d'aquestes alternances són lícites o tradicionals (estratègia per expressar una segona veu, per superar deficiències lingüístiques o per crear jocs lingüístics), altres constitueixen transgressions il·lícites de la tria (llargs fragments en castellà, usats per oposar-se als mestres i a la seva autoritat).

El curs 1995-96, Unamuno (1997) analitza les interaccions a l'aula entre mestra i alumnat en una escola d'immersió del Gornal (Hospitalet del Llobregat). En aquest context, l'alternança funciona com a apunt de contextualització per a l'establiment de diferents esdeveniments comunicatius dins de l'aula. En els esdeveniments programats amb finalitats metalingüístiques, tant la docent com els infants usen el català. En els esdeveniments programats amb finalitats explicatives i de contingut, el comportament de la mestra i el dels infants divergeix: la mestra parla en català tot i que alterna al castellà quan creu que la comprensió del seu missatge perilla, i l'alumnat hi participa en castellà. En els esdeveniments no programats, tots els participants usen el castellà.

El repàs que acabem de fer als estudis sobre tries i alternances de codi a Catalunya permet extreure algunes conclusions pel que fa a l'evolució de les pautes de comportament durant les últimes dècades. En els intercanvis comunicatius amb participants de diferent llengua familiar, continua aplicant-se la norma

de convergència al castellà o de subordinació del català, tot i que de manera més laxa i flexible; la norma bilingüe, força acceptada socialment, gaudeix d'escassa aplicació pràctica. En el marc escolar, la comunicació entre alumnat i professorat es resol majoritàriament en català, independentment de la llengua familiar dels infants, fet que ha conduït a parlar de la versió escolar de la norma de subordinació. L'alternança de codis, en principi més freqüent en el discurs de catalanoparlants (segurament perquè tenen més competència lingüística en la segona llengua), es va estenen en la parla de castellanoparlants (que, a mesura que s'adopta el català com a llengua vehicular de l'ensenyament, veuen com augmenta la seva competència en aquesta llengua), i les funcions discursives més habituals que adopta són les d'especificar el destinatari, la citació de paraules d'altri o la incorporació d'expressivitat. Les alternances per raons situacionals o per canvi de tema no són significatives.

2. LES FUNCIONS DISCURSIVES DE L'ALTERNANÇA DE CODIS A L'HORA DEL PATI

2.1. Objectiu de l'estudi

L'estudi que presentem en aquest article forma part d'una investigació més àmplia, l'objectiu principal de la qual és analitzar les pràctiques lingüístiques dels infants de Catalunya al final de la dècada dels 90.³ En aquest article ens centrem en un aspecte concret d'aquestes pràctiques, les alternances de codi i, més particularment, en les funcions que adopten aquestes alternances en un context quasi informal, dins de l'horari escolar però fora de l'aula, l'hora del pati.

2.2. Sector objecte d'anàlisi

Per a l'elaboració de l'estudi s'han recollit dades (declarades i observades) sobre els coneixements i usos lingüístics d'infants i joves d'11 a 12 anys de 43 escoles de tot Catalunya, tret de la Vall d'Aran.⁴ Les escoles s'han triat en funció de tres criteris:

3. Vegeu una síntesi de les primeres conclusions d'aquest projecte a Vila i Vial 2002a, 2002b, 2003; Vila, Vial i Galindo 2002.

4. La Vall d'Aran s'ha deixat al marge per la seva especificitat idiomàtica. D'altra banda, cal tenir en compte que el disseny original de la investigació preveu analitzar les dades de 52 escoles; tanmateix, i per raons de temps i d'operativitat, en l'estudi que presentem aquí només se n'analitzen 43. El corpus va ser recollit entre els cursos 1995-96 i 1997-98; l'autora del present estudi va entrar a formar part de la investigació durant el procés de transcripció de les dades orals.

- (a) la condició lingüística ambiental (CLA), això és, la presència ambiental de català en la zona on s'ubica l'escola, que s'ha codificat d'1 a 5, de menys a més coneixement de català oral segons el cens lingüístic de 1991,
- (b) la condició lingüística de la docència (CLD), o llengua (o llengües) vehicular(s) de l'ensenyament en cada escola, que adopta els valors 1 (escoles que se serveixen majoritàriament del català) i 2 (centres que imparteix l'ensenyament part en català part en castellà), i
- (c) la condició lingüística del centre (CLC), o composició demolingüística de cada escola en funció de la llengua familiar de l'alumnat, codificada segons el percentatge d'alumnat catalanoparlant que hi assisteix (1 = menys d'un 30%, 2 = entre un 30% i un 70%, i 3 = més d'un 70%).

2.3. Recollida i tractament de les dades

La recollida de dades s'ha dut a terme en tres fases, i ha implicat l'administració de qüestionaris per obtenir informació sobre els usos lingüístics de l'alumnat a la llar i a les xarxes socials, l'aplicació d'eines estàndard per avaluar la competència lingüística oral en català i castellà, i l'enregistrament d'interaccions en situacions informals. Per a la tercera fase de la recollida de dades, això és, l'obtenció de mostres de parla, es va demanar a tres infants de cada escola (un de catalanoparlant, un de bilingüe familiar català-castellà, i un altre de castellanoparlant) que s'amagués una gravadora sota la roba durant l'estona d'esbarjo.

Les dades declarades en els qüestionaris i els resultats obtinguts en les proves de competència han estat tabulats i tractats estadísticament mitjançant el programa SPSS. De cada un dels enregistraments se n'ha seleccionat 15 minuts, que han estat digitalitzats i emmagatzemats en suport cd-rom. Els fragments seleccionats s'han transcrit segons el mètode de transcripció de dades orals del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona (Payrató 1996, Oller et al. 2000), i com a unitat bàsica de segmentació s'ha emprat el torn de parla. Cada torn de parla s'ha codificat tenint en compte diverses variables, d'entre les quals cal destacar, com a més rellevants per al present estudi, la llengua del torn de parla, la llengua familiar de l'emissor i del destinatari, i, en el cas que un torn de parla constitueixi una alternança de codi, alguns aspectes relatius a aquesta alternança: el punt en què té lloc (a l'interior d'un torn o entre torns), la direcció de les llengües (de català a castellà, de castellà a anglès, etc.) i la funció (citació de paraules d'altri o canvi de destinatari, per exemple). Com en les dades declarades, el tractament estadístic de les transcripcions s'ha realitzat mitjançant l'SPSS.

Les alternances s'ha analitzat des d'un punt de vista seqüencial: seguint els

plantejaments de Heller (1996, 594), s'ha considerat que es produeix una alternança cada vegada que un mateix parlant adopta una varietat diferent en el transcurs de l'estona del pati analitzada. Així doncs, la inclusió d'un fragment d'una cançó en anglès en el discurs provoca dues alternances: una representada pel pas del català o castellà a l'anglès, i l'altra pel retorn al català o castellà després d'haver cantat la cançó. Per diferenciar les alternances monolèxiques dels manlleus s'ha seguit el criteri d'ús: els ítems que produeixen més d'un infant d'escoles diferents o que han estat documentats en altres estudis s'han considerat manlleus, mentre que els que apareixen de manera esporàdica en els nostres materials i no s'han trobat en cap altre corpus s'han codificat com a alternances.

2.4. Resultats

El corpus que s'ha pres com a base de la recerca consta de 23.847 torns de parla (corresponents a 25 hores de conversa). Si s'eliminen els torns de parla d'atribució dubtosa a una llengua,⁵ els fragments codificats com a irrelevants (riu-res, fragments intel·ligibles o crits) i els noms propis, el material analitzat es redueix a 18.934 torns de parla. S'hi han identificat 1.212 alternances, la majoria de les quals es produeixen entre torns (937, que constitueixen el 76% del total d'alternances), i la resta a l'interior d'un torn (290, el 24% restant).

D'acord amb la llengua familiar dels parlants que produeixen les alternances, s'ha observat que els catalanoparlants són els que en produeixen més, seguits, per aquest ordre, dels bilingües familiars i dels castellanoparlants (taula 1). El

Taula 1. Relació entre les alternances i els torns de parla produïts per cada grup de llengua familiar. Xifres absolutes i percentatges⁶

	Torns sense alternança	Torns que contenen una o més alternances
Castellanoparlants	4.990 93,1%	372 6,9%
Bilingües familiars	1.721 91,3%	165 8,7%
Catalanoparlants	3.282 89,3%	393 10,7%
TOTAL	9.993 91,5%	930 8,5%

5. Són torns breus com ara sí, no, ia està (aquest darrer en les varietats dialectals i/o socials en què a i e àtones no es neutralitzen), que podrien atribuir-se tant al català com al castellà.

6. No s'han comptabilitzat els torns produïts per individus dels quals no es coneix la llengua familiar ni els torns d'atribució dubtosa a una llengua, els fragments intel·ligibles i els noms propis.

grau de significació obtingut en la prova estadística khi quadrat de Pearson (0,000) és clarament inferior al risc d'equivocar-se del 5% que se sol admetre en ciències humanes i socials ($\alpha = 0.05$), i això permet afirmar que les diferències detectades entre els tres grups són significatives i no degudes a l'atzar.

Pel que fa a la funció discursiva que exerceixen, s'han classificat en 9 grups, com s'observa al quadre 1.

*Quadre 1. Les funcions discursives de l'alternança en el corpus.
Xifres absolutes i percentatges.*

TIPUS D'ALTERNANÇA		
ALT a causa de l'interlocutor	565	46,62
<i>entre iguals</i>	454	
<i>amb el mestre/a</i>	42	
<i>amb la investigadora</i>	19	
<i>comentaris (per a si mateix/gravadora)</i>	27	
<i>acostament</i>	21	
ALT per expressar una segona veu	218	17,99
<i>citació</i>	45	
<i>cançó</i>	115	
<i>lectura</i>	30	
<i>retransmissió</i>	9	
<i>fragments programa TV</i>	4	
<i>fragments pel·lícula</i>	3	
<i>títol pel·lícula</i>	6	
<i>expressions dels mestres</i>	6	
ALT per incorporar expressivitat	66	5,45
ALT per (manca de) competència	66	5,45
ALT per inèrcia	46	3,80
ALT per insistència	34	2,81
ALT per influència del context escolar	10	0,83
ALT per incorporar efectes lúdics	7	0,58
ALT per canvi de tema / redefinició de la relació	7	0,58
Dubtós (per manca de context)	60	4,95
dubtós	127	10,48
lapsus	8	0,66
TOTAL	1212	100,00

Les tres darreres files del quadre, que no compten amb un apartat específic en les següents seccions, corresponen a alternances que cal atribuir a lapsus lingüístics, i a canvis de llengua dels quals no s'ha pogut determinar la raó, ja sigui

per manca d'informació del context (no coneixem el destinatari o els fragments de conversa anteriors i/o posteriors són inintel·ligibles), perquè ha estat impossible classificar-los clarament en una o altra funció, o bé perquè no hi ha cap motiu aparent que afavoreixi l'alternança (és el cas d'infants que juguen indistintament en català i castellà).

2.4.1. Alternança a causa de l'interlocutor

D'entre totes les funcions discursives que l'alternança de codis exerceix a les hores del pati analitzades, la més freqüent és la d'adaptació al destinatari. En les alternances a causa de l'interlocutor s'han diferenciat les que es produeixen entre iguals, és a dir, entre companys de l'escola, i les provocades per un canvi en l'estatus dels interlocutors, això és, les que es donen quan l'infant passa a adreçar-se a un membre de l'equip docent o a la persona encarregada del treball de camp de la recerca.

En les 454 alternances de codi que es produeixen entre iguals, els parlants canvien de codi segons la llengua familiar del destinatari o la llengua habitual de relació entre ells. La norma tradicional de convergència al castellà és encara vigent al final de la dècada dels 90, com s'observa a l'exemple 1. CAR (castellano-parlant) s'adreça en castellà tant a LID (catalanoparlant) com a IBO (bilingüe familiar), mentre que LID i IBO parlen entre elles en català i alternen al castellà per adreçar-se a CAR. Al final de la conversa IBO demana a les altres dues companyes d'acompanyar-les, i ho fa en castellà perquè la presència de castellano-parlants en grups lingüísticament mixtos afavoreix l'ús del castellà.

(1)⁷ 32A [322] torns 349-363

LID	IBO	C	va anem\
CAR	LID	S	{{(AC) son parecidas a las de la LAI_ no/} (unes arrecades)
IBO	LID	C	es que mira\ ara aquí et fas així_ i no et caus\ [1 en canvi aquí fas així:_ i] ja està\
LID	CAR	S	[1 primero las compré yo_ eh_]
CAR	LID	S	ah sí/ [2 no creo\]
LID	CAR	S	{{(AC) [2 hombre_] claro\}}
CAR	LID	S	(...) vale vale_ va[3le\]
LID	IBO	C	[3 eh] que jo me les vaig comprar abans que la LAI_
IBO	LID	D	eh/
LID	IBO		aquestes són les meves_
	CAR	DTA	(...) las llevé dos semanas antes {{(?) que él\}}
CAR	LID	S	(...) {{(EXH) ya\}}
LID	CAR	S	se me está cayendo\ vamos\
CAR	LID	S	si\ vamos a-- vamos al lavabo un momento_ eh/
IBO	LID/CAR	S	(...) os acompaño\
CAR	IBO	S	vale\

7. Tots exemples presentats segueixen la mateixa estructura. A la capçalera, s'hi inclou el núme-

Tanmateix, la norma tradicional de convergència al castellà ja no és l'única que preval. Els castellanoparlants també adopten el català per adreçar-se als catalanoparlants, i, fins i tot, i especialment en escoles amb una presència elevada de catalanoparlants, la minoria de llengua familiar castellana parla en català entre ells. Les converses bilingües, en què cada un dels interlocutors parla en la seva llengua familiar, no són freqüents (en tot el corpus se n'han comptabilitzat 3 o 4), el més habitual és que el parlant s'adapti a la llengua que ja ha utilitzat l'interlocutor o que, després d'una breu negociació, l'interlocutor adopti la llengua emprada pel parlant.

Els comentaris que produeix el parlant per a si mateix o per a l'aparell enregistrador també generen alternança. Quan els comentaris són valoracions que tenen com a destinatari el mateix parlant acostumen a ser en la llengua familiar de l'emissor, en canvi, quan aquest comentari s'emeten amb la finalitat que la persona que els ha posat la gravadora sàpiga què està passant a l'exterior, solen ser en català. El següent fragment (2) és un exemple paradigmàtic d'aquest segon cas. PAT (castellanoparlant) i RTA (bilingüe familiar) discuteixen en castellà: la primera vol que l'altra li expliqui perquè la investigadora l'ha cridat abans, i RTA no vol dir-li que duu una gravadora amagada. Per tal que quedi clar que no ha dit res sobre "el seu secret", ho comenta en veu baixa i en català a la gravadora, i això provoca un canvi de llengua.

(2) 40B [422] torns 121-127

PAT	RTA	S	tú por qué me has dicho_ que {{P>}(??) no diga a nadie_ que xxx}
RTA	PAT	S	{{(P)(interrogativa)no te lo puedo decir_}
PAT	RTA	S	{{(P) por qué_} {{(P) por qué_}
RTA	PAT	DTA	{{(P) porque no puedo decirte\} {{(DC) ay_ ya verás la profe_} me va a matar\
	[grav]		no l'hi he dit\ {{(P) no l'hi he dit\}
PAT	RTA	S	pero por qué no me lo puedes decir_
RTA	PAT	DTA	{{(P)(@) porque no\}

Un cas particular d'alternança per raó de l'interlocutor es dona quan el parlant vol captar l'atenció del destinatari, per aconseguir un canvi de comportament o d'actitud en aquest, com s'observa en l'exemple 3 protagonitzat per dues amigues que sempre es relacionen en català. En un moment determinat de la conversa TER (catalanoparlant) es passa al castellà per aconseguir que MAR

ro d'escola (32) i el codi de la cinta (A), les CLA, CLD i CLC de l'escola (112), els torns de parla de cada transcripció en què comença i acaba el fragment, i, si escau, informació sobre el context en què apareix el fragment i els interlocutors. Les dues primeres columnes contenen els codis del parlant i del destinatari, respectivament, la tercera columna correspon al codi de llengua de cada torn de parla (DTA = alternança a l'interior de torn; C = català; S = castellà; A = anglès; etc), i l'última columna recull el contingut lingüístic del torn de parla. Per als criteris i codis de la transcripció consulteu Oller et al. (2000).

(castellanoparlant) deixi d'adreçar-se a altres companys i li faci cas a ella. En aquest i altres casos similars el parlant s'adapta a la llengua familiar del destinatari per acostar-s'hi, fa una concessió a la llengua familiar de l'interlocutor en detriment de les normes d'ús lingüístic vigents entre ells.

(3) 42A [423] torns 13-21

MA	EST	C	{(DC) Est_} mira_ et sona algo familiar_ d'ahir_ (...) el plàtano\
R			
EST	MA	D	(...) xx
R			
TER	MA	C	(...) em fa un mal la panxa_
R			
MA	DIV	C	que juguem amb aquella_ que no fa mal_ (...) aquestes piquen\
R			
TER	MA	S	Tío_ me hace un daño la barriga_ MAR_ (...) {(DC)(P) ojo_ que me has tocado el aparato\}
R			
MA	TER	C	(...) t'he tocat el aparato_
R			
TER	MA	C	{(P)(?) sí\} {(P)(?) (a)nem a jugar_}
R			
MA	TER	C	(a)nem a jugar-lu\
R			
TER	MA	C	(a)nem a p- -- amb les de cinquè_ i diem que sí_ podem cantar_ la cançó de l'elefant\ {(P) vale/}
R			

Les alternances provocades per un canvi en l'estatus de l'interlocutor mostren unes pautes força semblants. Quan l'alumnat passa a adreçar-se a un mestre o a la investigadora després d'haver parlat amb un company, la direcció de l'alternança sempre és del castellà al català (llevat d'un sol cas, que es dona en el sentit contrari). I, a la inversa, quan l'interlocutor deixa de ser un adult relacionat amb el món acadèmic i passa a ser un company d'escola, l'alternança sempre es produeix del català al castellà. Cal recordar que només s'han analitzat els torns de parla que constitueixen una alternança i que, per tant, les pautes de comportament assenyalades no impliquen que l'alumnat sempre parli en català a l'equip docent i investigador i en castellà als companys. Ben al contrari, s'empren ambdues llengües per a tots dos tipus d'interlocutors; tanmateix, quan el pas d'un interlocutor a l'altre origina alternança, aquesta sempre adopta la mateixa forma.

2.4.2. Alternança per expressar una 2a veu

La segona funció discursiva més freqüent de l'alternança en el context sociolingüístic estudiat és la d'expressar una segona veu. S'empra bàsicament per citar mots d'altri, ja sigui dels companys, dels pares, dels mestres o de la investigadora. Generalment, els intercanvis comunicatius amb mestres i amb la investigadora es reproduïxen en català, i aquesta és també la llengua en què l'alumnat

cita les seves intervencions en una conversa amb docents, fins i tot abans que s'hagin produït. En el fragment 4 es recull com ZAI i RTA planifiquen què diran al mestre:

(4) 17A [221] torns 225-236. ZAI és castellanoparlant i RTA catalanoparlant

ZAI RTA S {{(??) xxx al muro_} le decimos al profesor_
 RTA ZAI S el què\
 ZAI RTA DTA le dices\ podem pujar a-- al mur aquell_
 RTA ZAI C al mur_
 ZAI RTA S le digo yo\
 (al cap d'una estona, ZAI és davant del mestre)

ZAI PRO C podem pujar al mur_ {{(??) podem estar al mur_}}

L'alternança com a eina per expressar una segona veu és especialment productiva en la narració d'acudits, com en la de l'exemple 5, on les veus del narrador i dels personatges van alternant al mateix temps que es canvia del castellà al català.

(5) 43B [423] torns 109-136. ALE és bilingüe familiar; de MOR no es coneix la llengua familiar.

ALE MOR DTA {{(F)(EV) ei:_MOR_ el chiste:}} the chist\ the chist\
 MOR ALE DTA ah_ [the chist/] perquè vols el the chist_ tu ara_
 AKQ D [xx:\
 MOR ALE D bueno_
 ALE MOR S el chisto\
 MOR ALE C és_ són dos nens_
 ALE MOR I uix_ uix_ uix_
 MOR ALE C [i:_]
 ALE MOR S {{(F) [eh::_] que me caigo\ habla_ (..) [habla_]}}
 MOR MOR I [xx_]\
 ALE MOR S (..) habla_ uix_
 MOR ALE DTA va trucar el telèfon_ no/ i s'hi posa_ gol:\ diu_ oye_ està tu padre_ no\
 ALE MOR S {{(EV) està tu papá:}_
 MOR ALE DTA es-- -- està tu padre_ no\ està tu madre_ no\ està tu hermana_ no\ qué están
 haciendo_ tss:_ me están buscando\ {{(P) ho entens o no_}
 ALE MOR C què_
 MOR ALE S me están buscando\
 ALE MOR DTA {{(P) ah_} mira_ (...) jo un_ (...) te n'explico dos\ hi ha un senyor borratxo_
 que va dient_ va trucant pel pis_ {{(EV) e-- -- està tu padre_} diu_ sí\ xxx\
 es-- -- un altre x_ {{(EV) està tu padre_} i diu_ sí\ un altre diu_ {{(EV) està tu
 padre_} i diu_ no:\ pues debo ser yo\
 ALE/MOR I @@@@
 MOR ALE S {{(P) tu padre xxx\
 ALE/MOR I @@@@
 MOR ALE C l'has entès aquest_ o no\
 ALE MOR C quin_
 MOR ALE S te están buscando\
 ALE MOR C que estan fe::nt_ (...) allò_ no/
 MOR ALE S no:\ que me están buscando\
 DIV I xxxx
 MOR ALE DTA bueno_ allò que diu_ e-- -- està tu padre_ no\ està tu hermana_ no\ està tu
 madre_ no\ lo que pa-_ y dónde están_ {{(P) me están buscando\}}

La funció d'expressar una segona veu també permet reproduir fragments d'anuncis, frases característiques de certs programes de la televisió, sobretot sèries infantils (per exemple, Núvol kinton, vine'm a buscar!), expressions habituals en pel·lícules (apunten, y fuego! Un, dos, tres, se rueda, toma veinticinco; señores i senyors, con ustedes...), títols de pel·lícules (El paciente inglés o El Rey León),⁸ un conjunt d'expressions en català emprades freqüentment pels mestres i que després els alumnes repeteixen quan s'adrecen als seus iguals (a dinar, cap a classe, passa-l'hi (la pilota) als companys), o imitar un locutor de ràdio o televisió en la retransmissió d'un partit de futbol (tiró desde su casa y el balón entro por el...).

A més, són força freqüents les alternances provocades per la lectura dels mots d'un cartell o d'un tríptic, i per cançons. En aquestes darreres, l'amalgama de llengües en joc creix i la dicotomia català-castellà s'obre a l'anglès, sobretot, però també al francès: de les 115 alternances a causa d'una cançó, 76 donen cabuda a l'anglès i 5 al francès;⁹ en 9 el pas d'una llengua a l'altra la motiva una cançó en castellà, i en les 25 restants una cançó en català. Cal tenir present aquesta darrera xifra perquè en molts centres l'únic català que se sent a l'hora del pati és el que prové de les cançons (de l'himne del Barça, de grups de rock català, de dibuixos animats i de cançons populars). Però fins i tot les cançons populars en català es tradueixen: en una escola situada al districte de Sant Martí de Barcelona, amb menys d'un 30% de catalanoparlants, es canta l'eixarranca amb força fragments traduïts al castellà.

L'alternança per expressar una segona veu s'observa en el discurs de l'alumnat de totes les tipologies de llengua familiar i, en general, el pas d'una veu a l'altra coincideix amb un canvi de llengua amb una exactitud mil·limètrica. Només s'ha detectat un cas d'arrossegament (produït per un bilingüe familiar), en què la partícula introductòria de la cita és en la mateixa llengua que la cita i no en la que es fa parlar al narrador.

2.4.3. Alternança per incorporar expressivitat

L'alternança per incorporar expressivitat està estretament relacionada amb certes fórmules o expressions que, quan es pronuncien en una determinada llengua (generalment castellà), duen associada una càrrega d'emotivitat, sonen més agressives, o introdueixen en el discurs certs matisos que en un altre codi no

8. El títol original de les pel·lícules que se citen és en anglès, i totes han estat doblades al català i emeses en aquesta llengua per televisió. Malgrat això, sempre se'n cita la versió en castellà.

9. Les 5 alternances a causa d'una cançó cantada en francès es fan en una mateixa escola, en què s'ensenya francès com a llengua estrangera.

incorporarien. Dins d'aquestes expressions cal incloure-hi renecs, sobretot, però també fórmules com *secretitos secretitos*; *hombre que no!* *Ole, qué arte!* o el per favore italià. Alguns parlants que usen el català es passen al castellà quan parlen cantant, quan volen incorporar un cert aire de misteri o d'intriga al contingut del seu missatge (vegeu exemple 6), o quan volen que el que es diu sembli més atractiu, més transgressor, més propi del llenguatge que se sent a les discoteques (exemple 7).

(6) 3B [111] Torns 6-9. RIC és bilingüe familiar, amb el mestre (MES) sempre parla català.

RIC	PRO	DTA	{{(DC)(E) amb això_ somos unos [espías\]}
PRO	RIC	C	[[{(??)xx] els dits_}
RIC	PRO	S	somos unos espías\
PRO	RIC	C	sí_ molt bé\

(7) 3B [111] torns 27-31. ERI és catalanoparlant. No coneixem la llengua familiar de LLU.¹⁰

ERI	LLU	C	has provat algun cop la Dynamita/ està boníssima tio\
LLU	ERI	C	aquelles txutxes/
ERI	LLU	DT	no tio\ és una: una ampolla_ {{(AC) de Dynamita\} bueno\ és una ampolla/
		A	però a dintre va_ tio és Dynamita_ és un_ és com- és com una beguda
			boníssima_ tio\ et dóna energiatio\ sobretot quan vas a la disco_ tio\ allà la
			venen\ {{(DC) a Scorpio tio\} es bebida energética de Escorpio\ {{(AC) flipa un
			poquillo por eso_ } eh/
LLU		I	@@
ERI	LLU		va(s) (a) sí\ {{(F)(imita la sensació de mareig 3'') na-na\}{{(P) tio\} va(s) alegre
		DT	perdí(d)o_ tio\ tio_ va(s) alegre_ tio\
	JOS	A	{{(F)(?) Jose_ ven\}
	DIV		Canten\ canten\ {{(P) que se senti\}

2.4.4. Alternança a causa de la (manca de) competència lingüística

Part de les alternances detectades en el corpus s'ha d'atribuir a la manca de competència lingüística dels parlants, que recorren a un codi diferent del que estan emprant per desconeixement (conscient o no) de la forma d'un ítem (vegeu 8 i 9), o perquè els és més fàcil expressar-se en una llengua que no en una altra (exemple 10).

(8) 24B [321] torn 32. ERI és castellanoparlant i NAC catalanoparlant.

ERI	NAC	DTA	yo cami- -- yo camino un poco torta_
-----	-----	-----	--------------------------------------

10. En aquest exemple, l'ús del castellà en el discurs d'ERI també podria interpretar-se com l'expressió d'una segona veu, la dels joves que van a les discoteques. En alguns casos, les fronteres entre funcions són poc clares i l'atribució d'una alternança a una o altra funció depèn del criteri de l'investigador.

(9) 47A [423] torn 89. ANG és castellanoparlant.

ANG DIV DTA què es un tanoca_

(10) 15C [221] torn 36. Jos (catalanoparlant) s'ha adaptat a la llengua de l'interlocutor, però té dificultats per continuar el seu discurs en castellà i opta per passar-se al català, llengua en què té més fluïdesa.

JOS NKQ DTA estábamos ordenando los papeles de la Dolors_ o sea_ que de perdemos
clase_ nada\ había un montón de_ hi havia una pila de_

L'altra cara de la moneda, això és, l'alternança per demostrar una competència lingüística elevada, és excepcional, però no inexistent. En el fragment 11, DAV tradueix per a si mateix les pintades d'una paret.

(11) 46C [423] torn 159. DAV és castellanoparlant.

DAV DTA {{(@) I love you_ xx_}} {{(@) t'estimo\}}

2.4.5. Alternança per inèrcia

S'han qualificat d'alternança per inèrcia un conjunt de canvis de codi que no tenen una motivació per si mateixos i han estat provocats per arrossegament de la llengua en què l'interlocutor ha emès el seu missatge. Es dona, per exemple, quan el parlant comença el seu discurs en el codi en què ha parlat l'interlocutor i, tot seguit, adopta la seva llengua habitual o, també, quan inicia el seu parlat amb els darrers mots que ha pronunciat l'interlocutor (exemple 12).

(12) 36C [422] torn 2-4. SER és catalanoparlant i PED castellanoparlant. No coneixem la llengua familiar de NKU.

SER C què és en Marc_
NKU DTA {{(DC) en Marc_ un zorro:\ muerde al jabali:\}}
SER PED S ñiam ñiam\ {{(DC) que te muerden Pedro:\}}

2.4.6. Alternança per insistir, reafirmar-se o remarcar

L'alternança per insistir o reafirmar-se consisteix en la repetició d'un mot, un enunciat o un torn de parla en més d'una llengua, i serveix als parlants per reafirmar-se en allò que ja s'ha dit. S'acostuma a emprar quan els interlocutors no creuen les paraules de l'emissor o quan aquest vol deixar clar que les coses es

faran tal com s'ha dit. Com s'ha observat en els punts anteriors, és una funció usada tant per catalanoparlants, com per castellanoparlants i bilingües familiars. El fragment recollit a l'exemple 13 mostra com l'alternança permet al parlant remarcar que dóna per tancat el tema de què parlaven; a 14 s'observa que l'alternança ajuda a insistir en el temps que els interlocutors s'han d'esperar.

(13) 3A [111] torn 73. *No coneixem la llengua familiar de MER.*

MER DIV DTA ya està c'est fini\ p(r)oblema capti\

(14) 40C [422] torns 120-122. *ORI és catalanoparlant i RTA bilingüe familiar.*

ORI RTA C {(P) què tens:_} {(AC) quina hora és\}
 RTA ORI C {(P) menos deu\}
 ORI RTA DTA {(AC) cinc_cinc} minuts\ cinc minuts\ cinco minutos\ Marta_cinco minutos\ nana nanana\ na nana nana\

2.4.7. Alternança per influència del context escolar

L'adopció del català com a llengua vehicular de l'ensenyament i de les activitats escolars provoca alternances que només prenen sentit quan es té en compte el marc en què s'han produït. En aquest apartat s'inclouen les que semblen motivades per la consciència d'estar en un context que afavoreix o dicta l'ús del català, generalment accentuada pel fet de saber que la seva parla està essent enregistrada. Aquesta consciència s'ha detectat en només una parlant, ZAI (castellanoparlant amb una competència baixa en català), la qual, i malgrat la seva insistència per trencar les normes d'ús lingüístic habituals en la seva colla d'amics, no aconsegueix modificar-ne el comportament (vegeu 15).

(15) 17A [221] torns 207; 211; 250-253

(ZAI s'ha adreçat a DAV (ambdós castellanoparlants) en català. Però DAV continua parlant en castellà. ZAI el renya.)

ZAI DAV C que tenim que parlar català_ èlv/

(Més endavant ZAI vol convèncer un interlocutor.)

ZAI ??? C {(EV) io parlo molt el català_ perquè aquí es té que parlar en català_}

(LID i RTA, portadores de la cinta, demanen a ZAI que parli per enregistrar-la. ZAI les corregeix traduint el que acaben de dir al català.)

LID ZAI S si_ estoy loca\ habla un poquito\ ei_ habla\ habla\ habla un poquito_

ZAI LID S {(DC) hola_ cómo está::s_}

RTA ZAI S {(DC) habla un poquito\}

ZAI C parla un- una mica\ parla\ {(DC) estás com una cabra\}

2.4.8. Alternança per aconseguir efectes lúdics o humorístics

Una altra funció discursiva de l'alternança és la d'incorporar efectes lúdics i humorístics. Els parlants se serveixen de les varietats lingüístiques que tenen a l'abast per crear jocs lingüístics, en què el català i el castellà ja no són els únics protagonistes. En l'exemple 14 MIQ i LUI desenvolupen un elaborat sistema de salutacions que combina una versió personal de l'àrab amb el castellà. Els fragments emesos en el què pretén ser àrab són inamovibles (la competència lingüística dels dos interlocutors en aquesta llengua és nul·la, però coneixen la fórmula *salam malikum* que identifiquen amb l'àrab); en canvi, les parts en castellà poden anar variant segons les circumstàncies, perquè és una llengua que forma part del seu repertori lingüístic i en la qual tenen una competència elevada.

(14) 36B [422] torns 18-30. MIQ és bilingüe familiar, LUI és desconegut.

LUI	MIQ	S	Michael\ va: _
MIQ	LUI	DTA	{{(AC) salam mali-}\} {{(AC) ay tuix\} {{(AC) salam malikum hennano\} {{(AC) salam malikum\} [pa:z\}
LUI	MIQ	S	[pa:z\}
MIQ		S	{{(DC) ay qué frío: _}
LUI		S	ay qué frío\
AKU	MIQ	DN	mi mi--
LUI	MIQ	S	Michael_ en vez de decir paz_ decimos_ qué frío\
MIQ		S	pa:z\ xxxxxx
MIQ	LUI	DTA	{{(??) hale Luis\} salam malikum hermano\
LUI		DTA	salam malikum\ [qué fri: o\}
MIQ		S	[qué fri: o\}

2.4.9. Alternança per canvi de tema i redefinició d'una relació

Els canvis en el tema de la conversa, o, més concretament, el pas de qüestions quotidianes a temes relacionats amb matèries escolars provoca més l'ús de manlleus que no pas el d'alternances. Tot i així, en el corpus també apareix alguna alternança provocada per aquest canvi. A més, l'alternança permet crear un ambient més íntim, una relació més personal, per després tornar al context general. D'alguna manera, el pas d'una llengua a l'altra contribueix a redefinir un tipus de relació. En el corpus s'han observat alguns exemples semblants al de 15. PED i IMM parlen en català entre ells davant de la resta del grup, però PED es passa al castellà per indicar que vol parlar-li de la gravadora, de temes que només ells dos coneixen. Quan la relació dels dos interlocutors ja no és la de dos companys que comparteixen un secret, es torna a la llengua habitual entre ells i la resta del grup.

(15) 25A [321] torns 30-39. PED és castellanoparlant i IMM catalanoparlant.

(Ped i Imm diuen mentides a IKC sobre el secret que comparteixen)

IKC	PED/IMM	C	què us han dit_
PED	IKC	C	{{(AC)(esquerp) a tu què t'importa\}}
IMM	IKC	C	{{(P) una xorrada\} {(DC)(P) què parles_ en català/ o en castellà a casa\}}
PED	IKC	C	{{(DC) ara digue'm si és un àngel o un dimoni\}}

(Ped explica en veu baixa a Imm que s'ha enregistrat una cançó que ha cantat un company plena de paraülotes)

PED	IMM	S	(...) que-- {{(P) el Albert se ha puesto_ se ha puesto ahí_ a hacer una canción ahí_ toda llena de tacos\ a cantármela\ digo_ enróllate_ y se empieza ahí_} {{(P)(@) a inventarse tacos_} {{(F) güeque güeque_} uh::_
-----	-----	---	---

(IKT ha triat a Imma per formar part d'un dels equips que competiran en un joc, ella ho sent i respon que no sap jugar. Davant del grup, Ped s'ofereix a ensenyar-n'hi)

IKT		D	a la Imma_
IMM	IKT	C	{{(P) pero io no sé jugar\}}

3. RECAPITULACIÓ

La introducció de plantejaments macrosociolingüístics i interaccionals a l'estudi dels fenòmens de contacte de llengües ha posat de manifest que les alternances de codi no poden ser interpretades ni únicament com a resultat de modificacions en el context de la interacció ni exclusivament com a manifestacions de la creativitat dels parlants. La comprensió de qualsevol fenomen d'alternança requereix tenir present que el comportament lingüístic respon a la capacitat individual de fer ús dels recursos que es tenen a l'abast per reproduir, crear i transformar les estructures i les relacions socials i que, alhora, aquest comportament té com a origen i teló de fons les normes i estructures socials.

En la majoria d'estudis sobre l'alternança a Catalunya s'observa aquesta consideració de les normes i estructures socials en l'objectiu (únic o compartit) que aquestes recerques persegueixen: comprovar fins a quin punt la norma de convergència al castellà es manté o s'ha modificat. Les investigacions assenyalen que, al llarg de les tres darreres dècades, aquesta norma continua mantenint-se vigent, però no és l'única possible: hi ha catalanoparlants que se senten amb dret i/o obligació de parlar català independentment de la llengua familiar de l'interlocutor, i castellanoparlants que convergeixen al català. Als patis de les escoles es detecten tots tres comportaments alhora. D'alguna manera, el pes de la identitat lingüística del destinatari es trasllada al context sociolingüístic: en escoles amb una composició demolingüística majoritàriament catalanoparlant i situades en zones on la presència ambiental de català és elevada, s'afavoreix la convergència al català; en canvi, en centres amb una majoria d'alumnat castellanoparlant i ubicades en zones en què el coneixement oral de català és baix, es manté l'adaptació al castellà.

L'especificació del destinatari és, precisament, la funció discursiva més freqüent que exerceix l'alternança en el nostre corpus (representa el 46,62% de les

alternances). La segueixen l'alternança per expressar una segona veu (17,99%) i, a molta distància, l'alternança per incorporar expressivitat (5,45%), a causa de la competència lingüística (5,45%), per insistència (2,8%), per influència del context (0,83), per incorporar efectes lúdics i per canvi de tema/redefinició de la relació (0,58% ambdues).

L'ordre de les funcions segons la freqüència d'ús en aquesta mena de rànquing permet comprovar que les funcions més habituals de l'alternança avui dia coincideixen amb les funcions estrella de l'alternança ara fa 30 anys, assenyalades en els estudis precedents. L'única relativa novetat és que l'alternança a causa de l'interlocutor perd la gairebé exclusivitat de què gaudia en dècades anteriors, i que creix l'ús d'alternances discursives per part de castellanoparlants. En etapes posteriors de la investigació caldrà veure si existeixen diferències significatives en l'ús que catalanoparlants, castellanoparlants i bilingües familiars fan de cada funció discursiva.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- AUER, Peter (1991): «Bilingualism in/as social action: a sequential approach to code-switching» dins *Network on Codeswitching and Language Contact, Papers for the Symposium on Code-Switching in Bilingual Studies: Theory, Significance and Perspectives*. Barcelona, 21-23 March 1991. Vol. 11. Strasbourg: European Science Foundation. Pàg. 319-352.
- BLOM, Jan-Petter; John J. GUMPERZ (1972): «Social Meaning in Linguistic Structure: Code-Switching in Norway» dins John J. Gumperz, i Dell Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. Oxford: Basil Blackwell. Pàg. 407-434.
- BOIX, Emili (1993): *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- BOURDIEU, Pierre (1982): *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Poitiers: Fayard.
- CALSAMIGLIA, Helena; Empar Tusón (1980): «Ûs i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Bcelona: Sant Andreu del Palomar», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 3: pàg. 11-82.
- FERGUSON, Charles A. (1959): «Diglossia», *Word* 15/2: pàg. 325-240.
- FISHMAN, Joshua A. (1965): «Who speaks what language to whom and when?», *La Linguistique* 2: pàg. 67-88.
- GUMPERZ, John J. (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HELLER, Monica (1996): «Code-switching» dins Hans Goebel; Peter H. Nelde; Zdenek Star_ I Wolfgang Wölck (eds.), *Kontaktlinguistik / Contact Linguistics / Linguistique de contact*. Volum I. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter. Pàg. 594-609.

- LI WEI (1994): *Three Generations, Two Languages, One Family. Language Choice and Language Shift in a Chinese Community in Britain*. Clevedon: Multilingual Matters.
- MEYERHOFF, Miriam (2002): «Communities of practice» dins J. K. Chambers; Peter Trudgill; Natalie Schilling-Estes (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*. Massachusetts; Oxford: Blackwell. Pàg. 526-548.
- MYERS-SCOTTON, Carol (1993): *Social Motivation for Codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press-Oxford.
- MYERS-SCOTTON, Carol (2002): *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- NUSSBAUM, Luci (1992): «Manifestacions del contacte de llengües en la interlocució», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 10: pàg. 99-123.
- OLLER, Anna; Núria Alturo; Lluís Payrató; Òscar Bladas; Marta Payà (a cura de) (2000): «El COC del CUB: un corpus per a l'estudi de la conversa col·loquial», *Zeitschrift für Katalanistik* 13: pàg. 58-91.
- PAYRATÓ, Lluís (1996): «Transcripció del discurs oral», dins Lluís Payrató; Emili Boix; Maria Rosa Lloret; Mercè Lorente (eds.), *Corpus, corpora. Actes del 1r i 2n Col·loquis Lingüístics de la Universitat de Barcelona* (CLUB-1, CLUB-2). Barcelona: PPU i Departament de Filologia Catalana. Pàg. 181-216.
- POPLACK, Shana; David Sankoff; Christopher Miller (1988): «The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation». *Linguistics* 26: pàg. 47-104.
- PUJOLAR, Joan (1993): «L'estudi de les normes d'ús des de l'Anàlisi Crítica del Discurs», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 11: pàg. 61-78.
- PUJOLAR, Joan (1997): *De què vas, tio?* Barcelona: Editorial Empúries.
- TUSÓN, Amparo (1991): «Catalan-Spanish code-switching in interpersonal communication» dins *Network on Codeswitching and Language Contact, Papers for the Workshop on Impact and Consequences: Broader Considerations*. Brussels, 22-24 November 1990. Strasbourg: European Science Foundation. Pàg. 167-187.
- UNAMUNO, Virginia (1997): *Lenguas, identidades y escuela: etnografía de la acción comunicativa*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- VILA I MORENO, F. Xavier (1996): *When classes are over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia*. Vrije Universiteit Brussel. Tesi doctoral.
- VILA I MORENO, F. Xavier i Santiago Vial i Rius (2002a): «Models lingüístics escolars i usos entre iguals: alguns resultats des de Catalunya». *Comunicació presentada al XXIII Simposi sobre llengües i educació*. Barcelona, 30 i 31 de maig. <http://www.ub.es/ice/portaling/seminari-pdf/comu-cat.htm>
- VILA I MORENO, F. Xavier i Santiago Vial i Rius (2002b). «Els usos espontanis de l'alumnat a Catalunya al tombant del mil·lenni: aproximació quantitativa».

- va». *Comunicació presentada al 3r Simposi d'ensenyament del català a no-catalanoparlants*. Vic, 4,5 i 6 de setembre.
- VILA I MORENO, F. Xavier i Santiago Vial i Rius (2003): «Les pràctiques lingüístiques dels escolars catalans: algunes dades quantitatives». *Escola Catalana* 399: pàg. 32-36.
- VILA I MORENO, F. Xavier; Santiago Vial i Rius; Mireia Galindo Solé (2004): «Language use among preadolescents in Catalonia: Some quantitative data from observed, spontaneous interactions», dins Rodríguez-Yanez, Xoan Paulo; Anxo M. Lorenzo-Suarez i Fernando Ramallo (eds.), *Bilingualism and Education: From the Family to the School*. Munich: Lincom Europa.
- WOOLARD, Kathryn A. (1992): *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Edicions de la Magrana.